

2. a) Oblik i veličina Zemlje - Zemlja kao kugla, Zemlja kao elipsoid i dimenzije Zemljinog elipsoida.

Zemlja kao kugla

Kugla nastaje rotacijom kružnice oko svoje osi, a kružnica je geometrijsko mjesto točaka u ravnini jednako udaljenih od zadane čvrste točke koja se zove središte kružnice.

Udaljenost bilo koje površinske točke na Zemlji kao kugli od njenog središta jest polumjer ili radijus Zemlje (r) i on ima uvijek istu vrijednost.

$$r^{\circ} = \frac{360^{\circ}}{2\pi} = \frac{180^{\circ}}{\pi} = 57.29577951^{\circ}$$

$$r' = \frac{360^{\circ} \cdot 60}{2\pi} = \frac{21600}{2\pi} = 3437.746771'$$

Ako 1' odgovara 1,6 milji tada je r' radijus Zemlje izražen u nautičkim miljama, a u metrima iznosi 6 366 709,02 m.

Prije prvih znanstvenih misli predodžbe čovjeka bile su da je Zemlja ravna ploča koja je okružena morima. Napretkom ljudske misli te su predodžbe odbačene. U 6. stoljeću prije naše ere grčki filozof Pitagora smatrao je Zemlju kuglom, a dva stoljeća kasnije isto je razmišljao i Aristotel, da bi upravnik Aleksandrijske biblioteke Eratosten (276-195 g. prije naše ere) prvi odredio veličinu Zemlje kao kugle, određivši dužinu meridijana mjereći luk od Asuana do Aleksandrije. Eratosten je mjerenjem potvrdio da je Zemlja oblika kugle i dao je dovoljno točno veličinu te kugle, a njegova metoda određivanja dimenzije Zemlje u svojoj osnovi se i danas upotrebljava.

Godine 827. Arapi su pod vodstvom poznatog matematičara i astronoma Muhamed Ibn Muse, Ibn Šakira u dolini Sindžara sjeverozapadno od Bagdada obavili prvo mjerenje za koje se zna da je dužina stvarno mjerena, a ne procjenjivana.

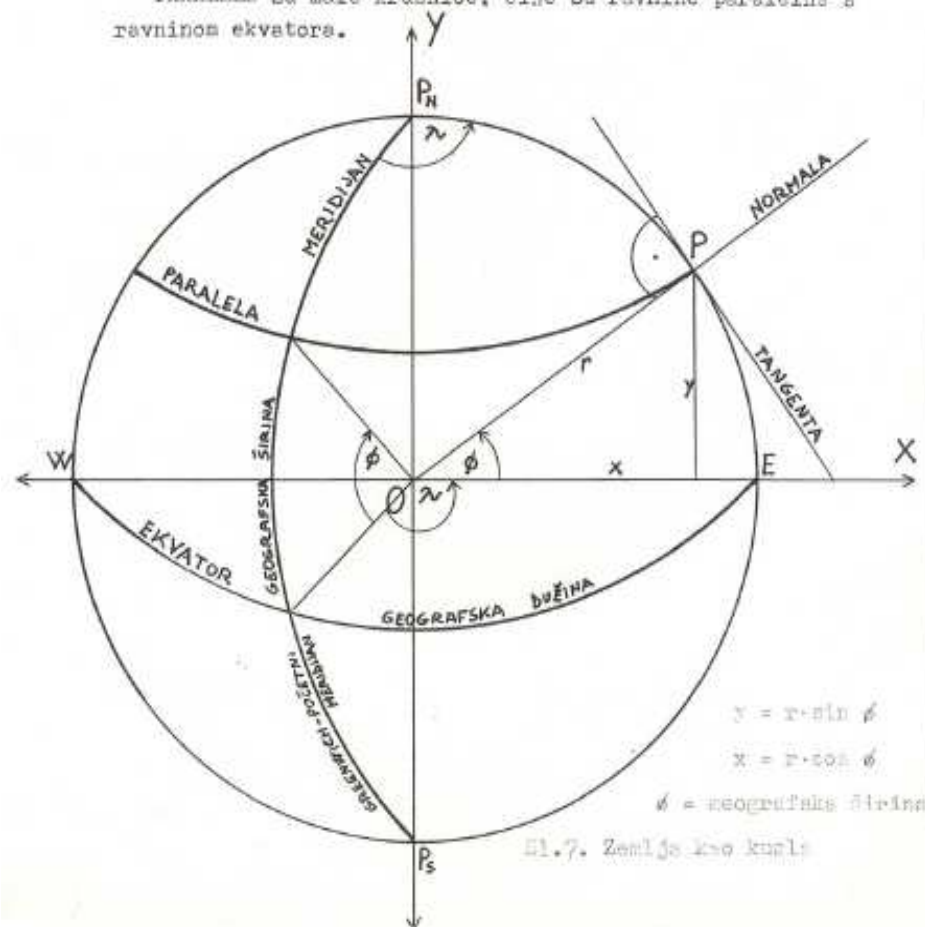
U Evropi su zbog utjecaja kršćanstva tek u 16. stoljeću prvi put mjerili duljinu luka meridijana (Fernel) brojeći broj okreta, je kotača kola.

Na Zemlji kao kugli polovi Zemlje, P_N - sjeverni i P_S - južni pol, su krajnje točke Zemljine osi.

MERIDIJANI su velike kružnice koje prolaze kroz Zemljine polove.

EKVATOR je velika kružnica koja prolazi kroz točke W-E, čija je ravnina okomita na Zemljinu os.

PARALELE su male kružnice, čije su ravnine paralelne s ravninom ekvatora.

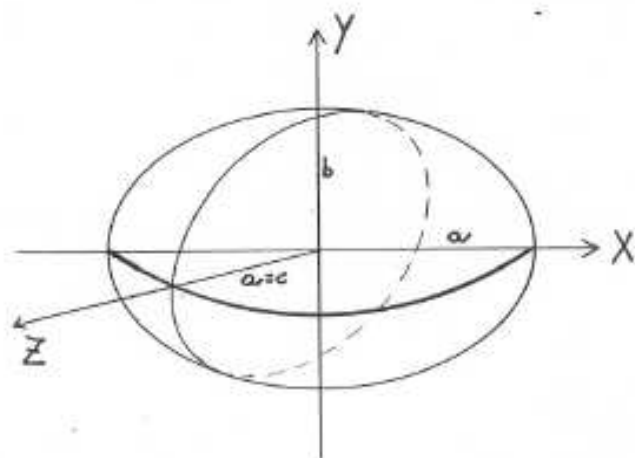
Sl. 7. Zemlja kao kugla

Zemlja kao elipsoid

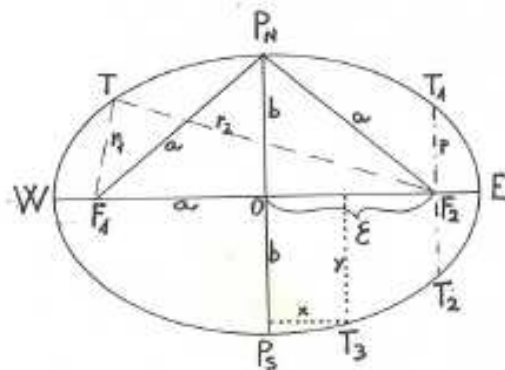
Elipsoid nastaje rotacijom elipse oko male osi, a elipsa je geometrijsko mjesto točaka u ravnini za koje je zbroj udaljenosti (r_1 i r_2) od dvije čvrste točke (žarišta - fokuse) F_1 i F_2 stalan i jednak velikoj osi elipse ($2a$).

Elipsoid ima jednadžbu:
$$\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} + \frac{z^2}{c^2} = 1$$

Ako je $a > c > b$, elipsoid je troosni. Ako je $a = c$, elipsoid je dvoosni.

Sl.8. Dvoosni elipsoid

Sl.9. Elipsa

Za svaku točku (T) elipse vrijedi jednadžba :

$$r_1 + r_2 = 2a$$

Udaljenost žarišta F_1 ili F_2 od središta elipse (O) zove se linearni ekscentricitet elipse ($\mathcal{E}$) koji se dobija iz pravokutnog trokuta $P_N O F_2$, tj. $P_N O F_1$:

$$\mathcal{E} = \sqrt{a^2 - b^2}$$

Kvocijent $\frac{\mathcal{E}}{a}$ zove se numerički ekscentricitet elipse (e):

$$e = \frac{\sqrt{a^2 - b^2}}{a} \quad \text{i za elipsu je } < 1.$$

Ako su obje poluosi elipse jednake, tj. $a=b$, elipsa prelazi u kružnicu ($r=a=b$), te je u tom slučaju $e = 0$.

Tetiva $T_1 T_2$ povučena kroz žarište elipse (F_2) okomito na veliku os zove se parametar elipse ($2p$), dok poluparametar elipse iz pravokutnog trokuta $T_1 F_1 F_2$ glasi :

$$p = \frac{b^2}{a}$$

Središnja jednadžba elipse glasi :
$$\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = 1$$

Veličine a i b su osnovni parametri elipse, odnosno elipsoida i one potpuno određuju njegov oblik i dimenzije.

Na nova saznanja o centrifugalnoj sili Newton je prvi dokazao da Zemlja mora imati oblik elipsoida, a u 18. stoljeću je i dokazano da je Zemlja spljoštena na polovima, a Delambre prvi izračunava dimenzije za Zemljin elipsoid.

Nakon Delambrea izvršena su mnoga mjerenja koja su pokazala da je Zemlja nepravilnog oblika (geoid), a da bi se matematički nepravilna ploha Zemlje pravilno prikazala koristi se rotacijski elipsoid. U navigaciji koristi se dvoosni elipsoid a mi smo prihvatili dimenzije Besselovog elipsoida iz 1841.

($a = 6\,377\,397,155$ m ; $b = 6\,356\,078,963\,25$ m)

Ekvator i paralele su kružnice, a meridijani su elipse.

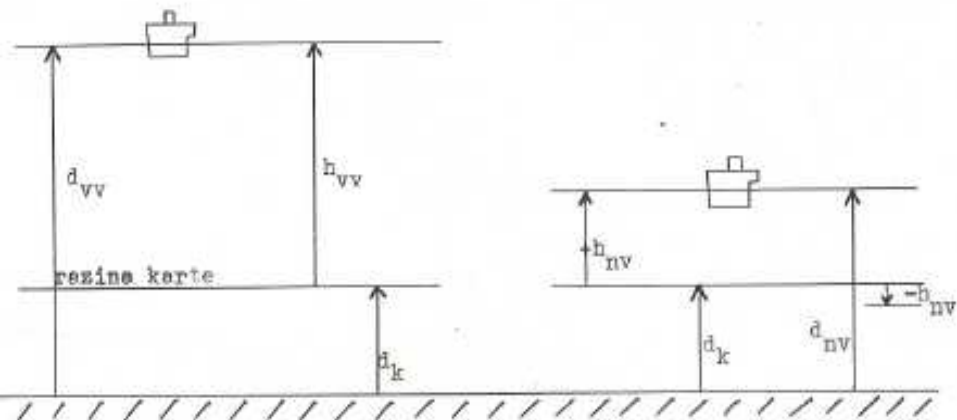
b) Određivanje dubine mora za određenu poziciju na karti (izobati) u trenutku nastupa visoke i niske vode

$$d_{vv} = d_k + h_{vv}$$

$$d_{nv} = d_k + (-h_{nv})$$

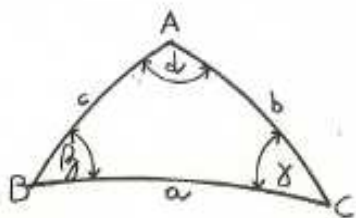
$$d_k = d_{vv} - h_{vv}$$

$$d_k = d_{nv} - (-h_{nv})$$

Sl.10. Prikaz određivanja dubine mora za određenu izobatu u trenutku nastupa visoke i niske vode

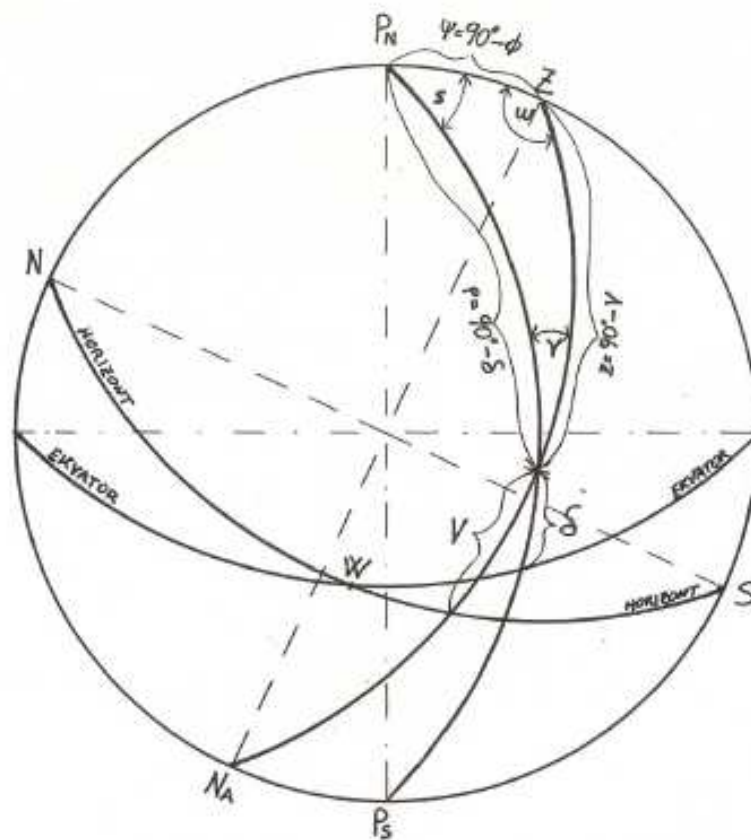
c) Astronomsko-nautički sferni trokut - rješavanje kosokutnog, kvadrantnog i pravokutnog sfernog trokuta

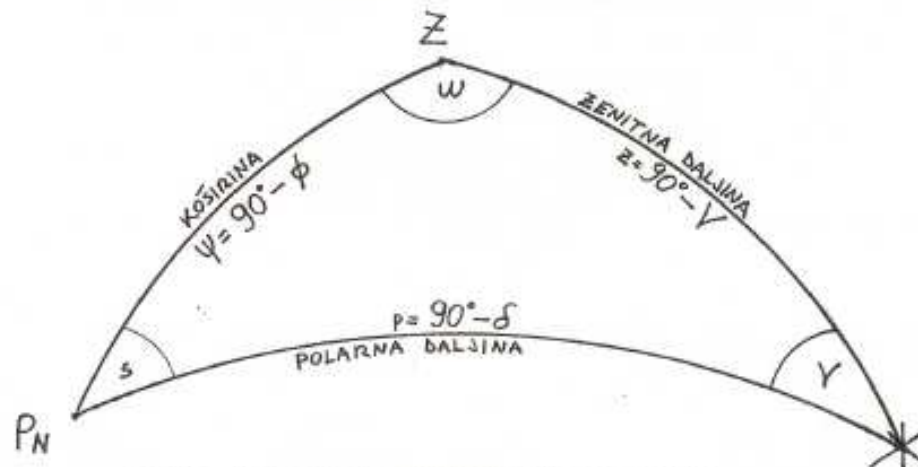
sinusov poučak

$$\frac{\sin \alpha}{\sin a} = \frac{\sin \beta}{\sin b} = \frac{\sin \gamma}{\sin c}$$

Sl.11. Kosokutni sferni trokut

Sl.14. Astronomsko-nautički trokut na sferi

Sl.15. Astronomsko-nautički sferni trokut